

התפתחות הסמל של בית המלוכה הבריטי נחום שרשבסקי

סמלים הראלדיים של מלכים שונים מסמלים הראלדיים אחרים בכך שהם לא מייצגים את האדם שנושא אותם. למעשה, הם אפילו לא בהכרח מייצגים את הארץ אלא את הריבונות שהמלך מייצג ואת הטריטוריות שעליהן הוא שולט. מאפיין נוסף הוא, שסמלי מלכים עוברים לא רק בירושה, אלא גם על ידי כיבוש. מאמר זה עוסק בסמל ההראלדי (או פשוט "סמלים", בהיעדר מילה עברית ל-coat of arms) של בית המלוכה הבריטי, וליתר דיוק רק במגן שהוא עיקר הסמל. מאז התחלת ההרלדיקה במאה ה-12 ועד היום הסמל הזה, "הסמל המלכותי" (Royal Arms), עבר שינויים רבים, המשקפים את ההיסטוריה של אנגליה/בריטניה ומלכיה.

החותם של ריצ'ארד לב הארי ובו מגן עם שלושה אריות

הסמל שנקרא פשוט "אנגליה" הוא שלושה אריות הולכים בצבע צהוב / זהב על מגן אדום. הופעתו הראשונה הייתה ב-1198 כשהמלך **ריצ'ארד הראשון** ("לב הארי") טבע חותם חדש, שבו הוא מוצג על גב סוס עם מגן שבו נראים בבירור שלושת האריות. יש כמה תיאוריות לגבי מקור הסמל. ידוע **שהנרי השני**, אביו של ריצ'ארד, השתמש במגן שעליו שני אריות, שהפך לסמל של נורמנדיה (ארץ המקור של **וויליאם הכובש**).

על פי המסורת, ריצ'ארד הוסיף לשני אריות אלה את האריה הבודד שעל הסמל של גויין (אקוויטניה), מוצאה של אמו **אלינור**, אבל להשערה זו אין הוכחה היסטורית.

תרגיל בחשבון: האם סמל אנגליה הוא חיבור של סמל נורמנדיה והסמל של גויין?

בשנת 1340 **אדוארד השלישי** תבע את כתר צרפת ואימץ לעצמו את התואר "מלך אנגליה וצרפת". אחד הביטויים לתביעה זו היה לשלב את הסמל של אנגליה עם הסמל של צרפת, שהיה אז שדה כחול זרוע בחבצלות זהובות קטנות והמכונה בהרלדיקה "צרפת ישן". ביטוי אחר לתביעה היה מלחמת מאה השנים שבה התחיל השילוב בין שני הסמלים היה בשיטה שנקראת בהרלדיקה quartering. המגן מחולק לארבע

רביעים שכל אחד מהם מתפקד כמגן "משנה". בין הרביעים יש סדר חשיבות: השורה העליונה חשובה מהתחתונה, וימין חשוב משמאל. אבל בהרלדיקה ימין הוא מנקודת המבט של מי שמאחורי המגן, כלומר צד שמאל של הצופה במגן. לכן הרביע הראשון הוא העליון מצד שמאל של הצופה, והסדר הוא בצורת האות Z. אם נסתכל על הסמל המשולב של אדוארד נגלה שהוא בעצם הציב את צרפת במקום הראשון, כלומר היא הייתה מבחינתו חשובה יותר מאנגליה.

הסמל המשולב אותו יצר אדוארד השלישי. הסמל בבול הוא של בנו, אדוארד "הנסיך השחור" ומכאן התוספת של הפס הלבן

סמל אנגליה המשלב בתוכו את "צרפת חדש" שימש עד ימיה של אליזבת הראשונה

הסמל של ג'יימס השני (משמאל) מורכב מסמלי אנגליה, צרפת, סקוטלנד ואירלנד

מלכי צרפת, כמובן, לא אהבו את הרעיון שמלכי אנגליה נכסו לעצמם את הסמל שלהם, וב-1365 **שארל החמישי** שינה אותו: בסמל החדש, המכונה "צרפת חדש", יש רק שלוש חבצלות, גדולות. ה"תרגיל" לא עבד, וב-1405 שיבץ מלך אנגליה **הנרי הרביעי** את סמל "צרפת חדש" גם בסמל המשולב שלו (במקום "צרפת ישן"). סמל זה נשאר ללא שינוי כמעט מאתיים שנה, עד סוף מלכותה של **אליזבת הראשונה**, התקופה הארוכה ביותר מכל הסמלים.

היורש של אליזבת היה **ג'יימס השני** מלך סקוטלנד שהפך גם למלך אנגליה בשם **ג'יימס הראשון**. ג'יימס היה הראשון שמלך בו זמנית על אנגליה, סקוטלנד ואירלנד, ומן הראוי היה לתת לכך ביטוי סמלי. ואכן ג'יימס שילב באמצעות quartering את הסמל הקודם, שהיה בעצמו שילוב של אנגליה וצרפת, עם הסמל של סקוטלנד שהוא אריה זקוף (rampant) אדום על רקע צהוב. גם הסמל של אירלנד - נבל זהוב על רקע

כחול – נכנס לסמל החדש. מלכי אנגליה שלטו על אירלנד מאז המאה ה-12, אבל רק ב-1548 נוצרה "ממלכת אירלנד" נפרדת ומלך אנגליה (אז **הנרי השמיני**) נעשה גם "מלך אירלנד". שימו לב כי הסמל החדש מגדיר את אנגליה כחשובה יותר מסקוטלנד, ואת אירלנד כחשובה פחות משתיהן.

האריה של סקוטלנד מהקבר של רוברט הראשון. דף ביניים מקונטרס מהודר.

בראשית המאה ה-18 היו שני שינויים בסמל של בית המלוכה, ואפשר לראות אותם באיגרת האוויר אשר בראש העמוד הבא. הבגד המוצג הוא מעיל קצר (tabard) של הראלד מהמאה ה-18. הראלד הוא אדם שעוסק, בין היתר, ברישום הסמלים ההראלדיים עבור מלך או שליט אחר, והמעיל שלו מציג את הסמל של אדוניו. בשנת 1707 חוקק "חוק האיחוד עם סקוטלנד" שיצר את "בריטניה הגדולה", לכן הסמל של צרפת קיבל רביע משלו ואילו הסמלים של אנגליה וסקוטלנד שולבו בשיטת שנקראת impaling - שני הסמלים חולקים רביע אחד זה לצד זה, עם עיוות רוחבי מסוים. בסמל של 1707 הסמל המשולב הופיע גם ברביע הרביעי, אבל על המעיל מופיע בו סמל חדש.

הנבל של אירלנד

ב-1714, מסיבות שלא ניכנס אליהן כאן, היורש של הכתר הבריטי היה **גיאורג**, האלקטור של הנובר, שמלך על בריטניה בשם **ג'ורג' הראשון**. אלקטור היה תואר שקיבלו הנסיכים הגרמניים שבחרו את הקיסר הרומי הקדוש. גיאורג היה גם דוכס בראונשוויג ולונבורג, והביא איתו לסמל הבריטי את הסמלים של שלוש ארצות אלה: הסוס הלבן של הנובר, שני האריות ההולכים הזהובים של בראונשוויג והאריה הזקוף הכחול של לונבורג. מעל שלוש הסמלים האלה יש מגן אדום קטן ועליו הכתר של קרל הגדול שמסמל את תפקיד הגזבר של הקיסרות הרומית הקדושה שבו החזיק גיאורג.

הסמל של בריטניה הגדולה לאחר חוק האיחוד עם סקוטלנד.

בשנת 1801 אורגן מחדש הסמל המלכותי בעקבות "חוק האיחוד עם אירלנד". ה-impalement בין סמלי אנגליה וסקוטלנד פורק וכל אחד מהם קיבל רביע משלו, כמו אירלנד. בהזדמנות זאת סולק הסמל של צרפת אחרי 461 שנים (וקרוב ל-250 שנה אחרי שהחייל האנגלי האחרון עזב אותה). הסמל של הנובר עבר למגן קטן במרכז המגן הראשי, כשעליו מונח מה שמכונה "כובע של אלקטור". אחרי קונגרס וינה הקיסרות הרומית הקדושה פורקה והנובר שודרגה לממלכה, ואז כובע האלקטור הוחלף בכתר.

סמל בריטניה כחלק מפסל בחרטום האניה "ויקטורי" בקרב טרפלגר, 1805. שלושת האריות של אנגליה ברביע הראשון והרביעי, האריה של סקוטלנד – בשני, והנבל של אירלנד ברביעי. במרכז – הסמל של הנובר ועליו כובע של אלקטור.

עם הכתרתה של המלכה ויקטוריה נפרדו דרכיהן של בריטניה והנובר, משום שבהנובר חל החוק הסאלי לפיו נשים פסולות למלוכה. בהתאם, הסמל של הנובר הוסר מסמל בית המלוכה הבריטי, וכך הוא נשאר מויקטוריה עד היום.

מאז ימי ויקטוריה נקבע סמל בריטניה לצורתו הנוכחית.

נחום שרשבסקי הוא ממייסדי איל"ת וכיהן כמזכיר הראשון של האגודה. נחום אוסף – ובעבר הציג – את נושא ההראלדיקה, וכן אוסף ויוצר גלויות מירב. כתובתו למשלוח תגובות: naxumm@gmail.com